

BUCKOVÁ, Martina a kol.: *Reflexia mytologických motívov v duchovnej a materiálnej kultúre národov Ázie, Afriky a Oceánie*. Bratislava : Ústav orientalistiky SAV, 2019. 272 s. ISBN 978-80-89867-04-2

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2020.23.02.265-270>

V domácom prostredí vychádza pomerne málo literatúry venovanej duchovnej kultúre Ázie, Afriky či Oceánie, preto akákoľvek lastovička v tomto odbore robí radosť záujemcom z odborných radov i laickej verejnosti. Ústav orientalistiky SAV minulý rok vydal zborník s názvom *Reflexia mytologických motívov v duchovnej a materiálnej kultúre národov Ázie, Afriky a Oceánie*. V rozsahu 272 strán dostalo priestor celkom jedenásť štúdií z rôznych kútov Blízkeho a Ďalekého východu. Každá štúdia sa venuje inej geografickej oblasti s výnimkou Číny a Japonska, ku ktorým sa viažu dva príspevky od dvoch rôznych autorov.

Široký geografický rámec, ktorý otvára táto publikácia predstavuje nekonečné množstvo materiálu, ktorý môže u čitateľa vzbudzovať dojem nesúrodosti. Zborník nemá historické či chronologické vymedzenie a v danom geografickom priestore nachádzame veľmi širokú škálu náboženstiev. Môžeme teda premýšľať nad odrazom predkresťanských reliktov u Koptov, v budhistických sektách či o mytologickom koncepte sveta vybraného kmeňa Oceánie. Publikácia vznikla s podporou grantu VEGA 2/0102/16 *Reflexia kozmologických predstáv v duchovnej a materiálnej kultúre Ďalekého Východu, južnej Ázie a Oceánie*. Pôvodný názov grantu teda o niečo menej zužuje priestor, v ktorom sa mohli príspevky pohybovať. Predsa len „*reflexia mytologických motívov v duchovnej a materiálnej kultúre*“ je abstraktnejšou a širšou témou ako vymedzenie kozmologických predstáv.¹

Úvod zborníka má jednu nezrovnalosť, ktorá prešla aj cez poslednú redakciu textu. Štúdia, ktorá sa zaoberá hinduistickými *samskárami* je v úvode predstavená pojmom *samsáry*, pričom ide o dva odlišné termíny. Odobratím písmena „k“ vznikol preklep, ktorý mohol byť spôsobený buď nepozornosťou, alebo faktom, že pojem *samsára* je známejší a jedna z autoriek úvodu si ho pomýlila. Prejdime však v krátkosti k samotným príspevkom.

Prvá štúdia v zborníku pod názvom *Politíctí bohové a božstí politici. Náboženství a politika ve starověké Mezopotamii* je zároveň jediným príspevkom českého orientalistu Lukáša Pechu. Vo svojom príspevku Pecha

¹ Kozmológiu chápeme ako predstavy o usporiadaní sveta, okruh mýtov, ktorý sa zaoberá štruktúrou a usporiadaním vesmíru. KOVÁČ, Milan: *Teória mýtu. Religionistické študijné texty*. zv. 1. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2010, s. 5.

ooboznamuje čitateľa s prameňom *Sumerský zoznam kráľov*, ktorý vymenúva jednotlivých panovníkov a vládnuce dynastie. Na základe legiend popisujúcich zasadnutie panovníka na trón, dostávame obraz o pôvode legitimacy kráľovskej moci, ktorá bola vykonávaná výhradne s božským potvrdením. Zneuctenie božstva mohlo viesť k zosadeniu vládcu samotným božstvom, ako to bolo v prípade babylonského Nabonida, ktorý po svojich skutkoch už nebol v priazni boha Marduka. Božský pôvod kráľovskej moci je evidentným znakom náboženského fungovania človeka v staroveku, a to nielen v Mezopotámii, ale aj v iných kútoch sveta. Myslenie archaického človeka a jeho náboženský svet boli úzko späté s každodenným životom i s politickými záležitosťami. Z tohto pohľadu je takmer nemysliteľné, aby sa sakrálny a profánny rozmer života oddeľoval, a to aj vrátane politiky. Fenomén človeka náboženského (Eliadeho kategória *homo religiosus*) sa vytrácal až s príchodom sekularizácie štátu, ktorá sa objavuje v dejinách pomerne neskoro.

Autorka D. Zhang Cziráková popisuje v štúdií *Drak ako symbol čínskej národnej identity, jeho symbolika a zobrazovanie v čínskom umení* úvod do danej problematiky. Text sprevádzajú fotografie vyobrazení draka, ktoré sú dielom autorky. Považujem ich za pozitívnu prílohu, ktorá dotvára celkový obraz popisovanej témy. V časti *Odlíšnosti vo vnímaní draka v čínskej kultúre v porovnaní so Západom* Zhang Cziráková poukazuje na negatívne vykreslenie draka v európskej kultúre v súvislosti s kresťanstvom. Treba však dodať, že neskorší kresťanský súboj sv. Juraja drakobijcu je pozostatkom mytologickej látky indoeurópskych spoločností. Súboj hromovládcu s hadom (drakom) je prítomný v mnohých indoeurópskych mýtoch a pozostatky o ňom nachádzame aj vo folklóre.² Tento prvok štúdia nespomína a považujem ho za vhodné doplnenie témy. Rovnako si nie som istý jednoznačnosťou tvrdení o rozdielnosti pohľadu na svet medzi Západom a Čínou: „*Kým na Západe prevažuje antropocentrický pohľad na svet, kde je človek v stredobode pozornosti a príroda je chápaná ako niečo, čo je tu kvôli nám a pre nás, ako niečo, čo treba skrotiť, podrobiť si, zmeniť na obraz človeka a pretvoriť ju tak, aby bola akosi viac domestikovaná*“ (s. 31 – 32). Zdôrazňuje sa, že v čínskom myslení a filozofii „*človek nevstupuje s prírodou do konfliktu, nesnaží sa ju ovládnuť, či podmaniť si ju silou, nebojuje s ňou, ale snaží sa nažívať s ňou v harmónii.*“ (s. 33). V tomto prípade autorka neuvádza, či ide o nejakú historickú epochu západného sveta (na myslí má pravdepodobne západnú a strednú Európu), alebo súčasný západný svet, nakoľko pojem antropocentrizmu je skôr moderný. Druhý citát považujem

² K mytologickému súboju draka a hromovládcu odporúčam publikáciu: PUHVEL, Jaan: *Srovnávací mythologie*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 395 s.

za zjednodušenie. Polemizovať by sa isto dalo aj s výrokmi o traumatickom zobrazení draka v európskej kultúre. Ďalšie časti tejto štúdie už neprinášajú rozpory a zobrazovanie drakov v materiálnej kultúre so sprievodnými príkladmi fotografií považujem za najhodnotnejšiu časť.

V ďalšej štúdiu *Revenant Bórei a jeho vítanie ako návštevníka Marebito v ranom Kabuki manuskriptov Okuni Sóši* sa presúvame do Japonska. Zhrnutie práce na začiatku ponúka vysvetlenie, o čom sa v nasledujúcich riadkoch dočítame. Ivan Rumánek pútavo priblížil japonské mytologické pojmy *bórei* (duch mŕtveho) a *marebitó* (rituálny návštevník z onoho sveta), ktoré, ak budem citovať autora, „*sa vymykajú klasickému religionistickému pohľadu na Japonsko*“. Text sa venuje v detailoch manuskriptovým dielam zo 17. storočia, ktoré sú prameňom k tradičnému japonskému divadlu kabuki. Rozbor samotnej mytologickej reflexie je okrajový, venuje sa viac literárnej časti, čo však nemení kvalitu príspevku. Autorovi však nemožno uprieť jeho dôkladný rozbor témy a originalnosť.

Lubica Obuchová spracovala vo svojom príspevku nezvyčajnú tému s názvom *Čínsky vesmírny program a mytologické názvoslovie*. Uvádza niekoľko príkladov mytologických pomenovaní, ktoré využíva vesmírny program Čínskej ľudovej republiky aj v medzinárodných súvislostiach. Nie je prekvapujúcim faktom, že krajina so silným autoritatívnym zriadením využíva k posilneniu národnej identity symboly, ktoré majú pôvod v ľudovej slovesnosti. Naopak, z hľadiska ateistického prístupu štátnej ideológie to môže prekvapiť nejedného človeka. Je zrejmé, že týmto spôsobom dostáva aj bežný čínsky občan pocit podieľania sa na úspechoch svojej krajiny, ktoré dosahuje vo vývoji nových technológií. Podotkol by som fakt, že pokým v štúdiu Zhang Czirákovej sa spomína drak ako jeden z najdôležitejších symbolov, vo vesmírnom programe sa vyskytuje len sporadicky. K tomuto faktu pristupuje Obuchová aj v závere, pričom nedáva konečnú odpoveď.

Zvieratá v japonských mýtoch a legendách od religionistky a japanologičky Zuzany Kubovčákovej je názov druhej témy, ktorá sa viaže k japonskej kultúre. V štúdiu sa bližšie zameriava na hady, ktoré majú v japonskej mytológii kladný aj záporný charakter. Taktiež analyzuje pojem *mýtovejiny* – prelínanie mytologického naratívu s historicky doloženými postavami. Rozdeľuje vek božstiev a vek ľudí a snaží sa oddeliť mýtickú látku od historicky doložených udalostí. Rozsah štúdie pravdepodobne nedovolil rozoberať tému do úplných detailov, ale v tomto prípade by bolo vhodné doplniť aj pohľad významného japonského religionistu Atsuhiko Yoshida. Práve Yoshida prišiel s objavom, ktorý nachádza paralely medzi európskou a japonskou verziou súboja hromovládca s hadom. Kubovčáková tento súboj opisuje v časti, keď Susano, nebeské božstvo hromu, búrok a morí, zabíja hada Jamata no Oroči. Prácu *Japanes*

*Mythology and Indoeuropean Trifunctional System*³ považujem za vhodné doplnenie tejto témy, nakoľko sa nenachádza ani v konečnom bibliografickom zozname. Pozornosť v závere venuje autorka ambivalentnému charakteru hadov, ktoré môžu vystupovať ako nebezpečenstvo pre ľudský svet, ale po uzmiernení aj ako ochranné božstvo.

Samotné objavenie Tróje, ktorá bola považovaná len za neexistujúce mesto z legiend, prinieslo zlom v pohľade na mýtické udalosti Homérových eposov. V roku 2003 boli na ostrove Flores nájdené kostrové pozostatky ľudí veľmi nízkeho veku, a to prinieslo nové zamyslenie nad témou mýtických staviteľov v Polynézii. Analýzu mýtov o trpasličích ľuďoch a ich staviteľstve v tejto oblasti rozpracovala Martina Bucková z Ústavu orientalistiky Slovenskej akadémie vied, kde sa venuje polynézske štúdiám. V texte s názvom *Mýtickí stavitelia v Polynézii. Analýza mýtov o „trpasličích ľuďoch“* sa zamerala na mýtus o trpasličích ľuďoch Menehune z Havajských ostrovov a postupne popisuje ich charakteristiku, pôvod a staviteľskú činnosť. Ďalej sa dostáva aj k iným etnikám, pri ktorých sumarizuje poznatky popredných bádateľov v tejto oblasti. Štúdiá končí touto kapitolou a neponúka samostatný oddelený záver. Jej slabinou sú početné preklepy v slovách a mnohé chyby. Posledná veta textu vyznieva rozpačito: „*Zdá sa, že mýty o trpasličích ľuďoch nie sú len fikciou, ale opisujú skutočných dávnych obyvateľov Oceánie*“ (s. 175). Hodnotiaci prvok reálnosti mýtického naratívu s negatívnym zafarbením však považujem za nešťastný prístup z pohľadu religionistiky.

Egyptské hrošie božstvá a ich vzťah k božstvám a mytologickým postavám starovekého orientu a východného Stredomorja je názov štúdie Veroniky Dubcovej, archeologičky a egyptologičky, rovnako z Ústavu orientalistiky SAV. Ako uvádza autorka, štúdiá predstavuje zhrnutie dizertačnej práce obhájenej v roku 2018 na Inštitúte pre klasickú archeológiu Viedenskej univerzity. Prvá časť sa venuje hroším božstvám v Egypte, pôvodu ich zobrazení na pečatných amuletoch a skarabeoch, ale aj rôznych predmetoch dennej potreby. Popisy sprevádzajú vyobrazenia z odbornej literatúry, ktorá je náležite citovaná. Autorka ďalej pokračuje porovnávaním analógie týchto božstiev so sýrsko-palestínskou oblasťou, kde sa prejavuje zobrazovanie rovnako na pečatidlách. A taktiež aj v egejskej oblasti doby bronzovej, kde prezentuje tézu o inšpirácii z oblasti Egypta. Odborníkmi tu dostáva hrošie božstvo pomenovanie *minojský génius*. Za prínosnú považujem predovšetkým časť o medzikultúrnej výmene náboženských motívov, ktorú sama autorka považuje za jeden najkomplikovanejších javov, ktoré sprevádzajú medzikultúrne kontakty. Štúdiá

³ YOSHIDA, Atsuhiko: Japanese Mythology and the Indo-European Trifunctional System. In: *Diogenes*. Vol. 25, Issue 98, 1977, s. 93 – 116.

Veroniky Dubcovej je z hľadiska využitia zdrojov a kvantity prezentovanej bibliografie na veľmi vysokej úrovni, povedal by som, že v niektorých ohľadoch vyčnieva z radu jej kolegov.

Doktorandka historického ústavu SAV Alžbeta Szolomaiová sa venuje moderným dejinám Blízkeho východu a Severnej Afriky a islamskému radikalizmu. Do zborníka prispela štúdiou *Džinovia v arabskej a islamskej mytológii a teológii*. Úvod príspevku zachytáva vysvetlenie slova *džin* z perspektív rôznych historických zdrojov, ale aj súčasných autorov. Priestor v texte dostáva viacero citovaných publikácií a štúdií, čo odráža prehľad autorky textu v problematike islamského náboženského sveta. Rovnako ako v európskom priestore, aj v tom moslimskom sa niektoré archaické náboženské bytosti pretransformovali do náboženstva (kresťanstvo/islam) a ľudovej tradície. Môžeme ich nachádzať v rozprávkach, čo ilustrovala autorka na príklade *Rozprávok z tisíc a jednej noci*. Džinovia však nepopisuje vo svete veriaceho len ako niečo abstraktné a neexistujúce, ale ako skutočnú a integrálnu súčasť života moslima. V závere dodáva, že racionalizovaný svet Západu vníma tento fenomén odlišne ako veriaci človek a pomaly sa tento vplyv dostával aj do prostredia moslimských vzdelancov. Szolomaiová v tejto myšlienke zachytila jeden z hlavných problémov konfliktu ezoterického a exoterického nazerania na náboženský svet, ktorý sa zdá byť bremenom aj pre mnohých religionistov či ďalších odborníkov.

Kult kiahní a iných nákazlivých chorôb u kaukazských národov je text Beáty Čiernikovej, religionistky a kaukazologičky, autorky publikácie *V tieni hory Ararat*.⁴ Sakrálny charakter choroby, ktorý článok popisuje, je špecifický na Kaukaze a ako napovedá názov, má v tejto oblasti kultový rozmer. Kratšia štúdia popisuje mýtické aspekty spojené s liečbou choroby, ktorá je vo svojej podstate pozitívnou udalosťou, nakoľko miestni verili, že telo postihnutého navštívilo božstvo. Príspevku však chýba zreteľnejšie vnútorné členenie, nemá úvod a neposkytuje ani zhrnutie v závere, ktorý by priblížil výsledky či prínos štúdie.

Posledná štúdia v zborníku nesie názov *Samskára – hinduistické prechodové rituály. Výklad základných pojmov a popis jednotlivých rituálov v životnom cykle hinduistu*. Helena Hadvigová, doktorandka a indologička z Karlovej univerzity, v úvode vysvetľuje pojem *samskár*. Ako som spomenul vyššie, je to dosť odlišný pojem od známejšieho slova *samsára* a preklep v úvode tak vyznieva dosť nešťastne. Štúdiu považujem za veľmi dobre spracovaný úvod do problematiky hinduistických rituálov každodenného života. Nechýba práca s prameňmi a popis autentických

⁴ ČIERNIKOVÁ, Beáta: *V tieni hory Ararat. Náboženstvo predkresťanskej Arménie*. Bratislava : Chronos, 2005. 193 s.

zdrojov (Manuov zákonník). Zaujímavosťou je, že jednou zo zložiek samskár je tiež *mantra* – slovo, ktoré bolo sprofanované aj v slangovom prejave nášho jazyka. Článok nepoužíva tak intenzívne citovanie ako napríklad štúdia o hroších božstvách a pri niektorých menej pravdepodobných tvrdeniach som si citáciu musel dohľadať sám. Ide predovšetkým o obrad prepichovania uší nazvaný Karnavédha, o ktorom text tvrdí (s. 263), že jeho pôvodný účel bol dekoratívny a neskôr sa pridala aj náboženský charakter. Tento postup je z religionistického hľadiska a vývoja náboženských rituálov dosť nepravdepodobný,⁵ avšak literatúra, ktorú som dohľadal na základe zoznamu použitej literatúry, sa zhoduje s tvrdením v texte.⁶

V závere môžem konštatovať, že rôznorodosť tém, ktorá je definovaná samotným názvom zborníka pôsobí neusporiadane. Styčný bod prác je abstraktný a jeho prienik je definovaný geografickým priestorom. Samotné štúdie majú odlišnú kvalitatívnu podobu a okrem preklepov v texte chýba niektorým aj jasne vymedzený úvod alebo záver. Minimalistické, no pútavé grafické spracovanie dáva publikácii celkom atraktívny rozmer a prípadný záujemca by po ňom mohol siahnuť aj vďaka exotickým a neobvyklým témam.

Stanislav Gubančok

⁵ Ku konkrétnejšiemu rozboru odporúčam pozrieť publikáciu: ELIADE, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství*. Praha : Argo, 2004. 456 s.

⁶ PANDEY, Rajbali: *Hindu samskaras. Socio-Religious study of the hindu sacraments*. Delhi : Motilal Banarsidass, 2006, s. 102.